

Var? När? Hur? Vem? Vad? Varför?

Många i Sverige tvivlar på evolutionsteorin.

I USA är de ännu fler. Torgny Nordin undersöker en uppblussande konflikt mellan vetenskap och tro.

Här i Sverige visade en nyligen genomförd Sifo-undersökning att var fjärde medborgare betvivlar vetenskapens förklaring av livets utveckling. Samtidigt flyttar allt fler religiösa grupper fram positionerna och ställer krav på friskolor där så kallad intelligent design skall ersätta, eller åtminstone jämsställas med, naturvetenskapen. Varför sker detta just nu? Vad ligger bakom? Och är tiden mogen - ett drygt halvsekel efter den stora Hedeniusstriden - för en ny djuplodande debatt om tro och vetande? **Vad är ID?**

Enligt Charles Darwin drivs utvecklingen framåt av det naturliga urvalet som manifesteras i kampen för överlevnad. Genom långsamma processer och pyttesmå förändringar uppstår arterna. Men något syfte eller mening med utvecklingen kunde Darwin aldrig upptäcka, vilket gjorde slumpen snarare än Gud till huvudrollsinnehavare i det stora dramat.

Slutsatsen var en besk medicin att svälja för tidens teologer som räknade med en gudomlig skapelseakt och en natur bestående av konstanta arter. Föga överraskande ledde evolutionsteorin till hårda strider under senare delen av 1800-talet. Men med växande bevis, inte minst ärftlighetens upptäckt, blev teorin erkänd och respektabel.

I USA såg mottagandet av evolutionsläran delvis ut på ett annat sätt än i Europa. Främst i sydstaterna fanns, och finns alltjämt, stora grupper med fundamentalistiska baptister som inte godkänner någon annan auktoritet än Bibeln. I övriga USA accepterades den nya synen på naturen; med förbehållet att den inte fick handla om människans skapelse - en uppfattning som även var katolska kyrkans officiella ståndpunkt ännu under senare delen av 1900-talet. Evolutionsmotståndarna, kreationisterna, krävde att undervisning om evolution skulle förbjudas i de amerikanska skolorna, vilket också skedde på flera håll. Den striden pågår fortfarande, även om kraven ändrat karaktär. För fjorton år sedan bytte kreationismen namn till intelligent design. Man framställer sig nu som en vetenskaplig disciplin syftande till att påvisa darwinismens förmenta felslut, och kravet är inte längre att förbjuda evolutionsteorin, utan att intelligent design skall likställas med den.

Poängen är dock inte, vilket man kunde tro, att argumentera för att Gud skapade världen.

Istället handlar det om att med alla till buds stående medel bekriega utvecklingsläran.

Kreationismens grundtanke har hela tiden varit att Darwin under inga omständigheter får ha rätt eftersom hela samhällsordningen och moralen då rasar samman. Ja, själva skälet till att den moderna civilisationen är så överhopad av allt från drogmissbrukare och anarkister till homosexuella och nudister är, menar man, att evolutionsläran har indoktrinerat och underminerat våra samhällen.

Kreationismens återkomst i form av intelligent design surfar på en mäktig våg som sveper över jorden. Det handlar om en attack på det moderna, öppna och liberala samhället och det är inte endast bokstavstroga i den amerikanska södern som tagit kallelsen på allvar. Även grupperingar inom islam och judendomen, samt exempelvis högerkatolska motståndare till andra Vatikankonciliets och frireligiösa grupper som Livets ord har sporrats i sin kamp. Och ett skäl till framgångarna i USA är att president Bush gett sitt helhjärtade stöd till den bokstavstroga motoffensiven.

Den intelligenta designens företrädare har skjutit in sig på föregivna oklarheter om hur komplexitet i evolutionen kan förklaras. Man menar att somliga organ och relationer är så listigt utformade att en intelligent designer måste ligga bakom. Så vitt jag vet har denna idé inte stöd av någon utanför sektmedlemmarnas egen skara - men så vederlades också slutsatsen att något ändamålsenligt alltid förutsätter en skapare redan av filosofen Hume för 250 år sedan.

Ett problem är vad som egentligen avses med "teori". Är evolutionsteorin endast en hypotes, eller är den ett faktum? I dagens postmoderna tillstånd där allt påstås vara socialt konstruerat

kan det tyckas ogörligt att ge en konstruktion företräde framför en annan. Ändå är de allra flesta överens om att det råder en grundläggande skillnad mellan exempelvis storkteorin och sexualkunskapen; den senare förklarar inte allt, men är i sin kärna ändå korrekt. Likheten med utvecklingsläran är slående.

Paleontologen Lars Werdelin forskar vid Naturhistoriska riksmuseet:

- Evolutionen är faktiskt ett observerbart faktum och den pågår just nu framför våra ögon. Det finns exempelvis sjöar som bildades på slutet av 1800-talet där man tydligt kunnat följa uppkomsten av nya fiskarter, i Afrika har vi artutvecklingen bland ciklider. Ja, det finns enormt många exempel ... Evolutionsteorin är inte komplett i varje detalj och kommer säkert att modifieras, men själva principen är extremt välförankrad i konkreta empiriska studier. Problemet med kreationisterna är att de till och med förnekar ljushastigheten för att få ihop sitt besynnerliga resonemang.

Att intelligent design aldrig kommer att kunna gå segrande ur en strid med naturvetenskapen är väl uppenbart, men följer av det att en ateistisk syn på naturen är den enda möjliga?

- Inget i evolutionsläran motsäger i och för sig en förste rörare. Men idén om en allskapare passar inte ihop med vetenskapen. Tro och vetande är därför inte kompatibla. Inom vetandet är kunskap något empiriskt, tro handlar mer om att lyda vad vissa auktoriteter säger.

Fast det är väl knappast Svenska kyrkans hållning?

- Nej, det är fundamentalister i stil med kreationister som tänker så. Den protestantiska rörelsen är svårförståelig, jag uppfattar det som att de backar hela tiden.

Marie Rådbo, som är astronom på Chalmers, är också bekymrad över situationen:

- Ja, för det finns så mycket antivetenskap och okunskap i samhället just nu. Jag menar, hur kan man komma på något sådant som intelligent design och att allt bara är sociala konstruktioner. Ta gravitationen, varför hoppar inte förnekarna ut genom fönstret från tionde våningen om den bara är en social konstruktion?

Men är exempelvis inte teorin om Big Bang ett slags konstruktion?

- Jo, fast på ett helt annat vis. Visst kan man säga att Big Bang är vår skapelseberättelse, fast den avgörande skillnaden är att den bygger på observationer: vi har en metod att bevisa att den är sann.

Om kravet alltid är bevisbarhet så har alltså ditt oändligt expanderande universum ingen plats för Gud?

- Jag skulle inte säga det. Så som kyrkan ser ut i dag upplever jag faktiskt ingen konflikt med vetenskapen. Konflikter går snarare mellan kreationister och alla andra.

Hur världen fungerar är vetenskapens grundfråga. Däremot förnekar både Lars Werdelin och Marie Rådbo att det finns ett syfte i naturen. Kan vi då förstå oss själva och utveckla en livstolkning enbart genom naturvetenskapliga kategorier? Många menar att så inte är fallet. Men för att en dialog mellan tro och vetande skall fungera måste skillnaderna mellan det religiösa och vetenskapliga språket förstås.

Detta är den första av två artiklar om tro och vetenskap. Nästa artikel publiceras på torsdag.

TORGNY NORDIN

frilansjournalist